

Ο Λέων των Κυθήρων, από το μουσείο στην οθόνη

Εύη Πίνη

Αρχαιολόγος, υπεύθυνη Γραφείου Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων,
Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων

Μία ιστορία για ένα άγαλμα, ένα βιβλίο και μια ταινία

Το μαρμάρινο άγαλμα, γνωστό στη βιβλιογραφία ως «ο Λέων των Κυθήρων»¹, απεικονίζει ένα ζώο με μυώδη κορμό, βαριά πέλματα και μυτερά νύχια, καθισμένο στα πίσω πόδια, με ανοιχτό το στόμα σαν να βρυχάται. Ανατομικώς πρέπει να παραδεχτούμε ότι δεν είναι ακριβώς λέων, αλλά λέαινα, καθώς εκτός από τη χαιτή, δεν διαθέτει κανένα άλλο χαρακτηριστικό του φύλου. Πιθανόν αυτό να οφείλεται στην άγνοια του γλύπτη σχετικά με τη φυσιολογία του συγκεκριμένου ζώου. Και ενώ είχε την πρόθεση να δημιουργήσει το άγαλμα μιας λέαινας, τελικά δημιούργησε κάτι ανάμεσα στα δύο!

Η προέλευση του Λέοντα είναι άγνωστη, αλλά ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται η χαιτή, σαν κολάρο γύρω από τον λαιμό, παραπέμπει σε λακωνικό εργαστήριο γλυπτικής.²

Το άγαλμα, σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες, βρέθηκε πιθανόν το 1809 από Άγγλο περιηγητή που διενεργούσε ανασκαφές στο νησί. Το όνομα του ανασκαφέα δεν είναι γνωστό και οι πληροφορίες σχετικά με τον τόπο εύρεσης είναι συγκεχυμένες. Άλλες αναφέρουν την Παλαιόπολη (αρχαία Σκάνδεια) και άλλες το Παλαιόκαστρο, όπου κατά τους Ιστορικούς Χρόνους βρισκόταν η οχυρωμένη πόλη των Κυθήρων. Τίποτα ωστόσο δεν είναι σίγουρο.

1. Dimitrios Sourlas «Archaic Sculptures from Kythera», στο Γ. Κοκκορού-Αλευρά, W.D. Niemeier (επιμ.), *Νέα ευρήματα αρχαϊκής γλυπτικής από ελληνικά ιερά και νεκροπόλεις*, Πανεπιστήμιο Αθηνών και Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, Athenaiia 3, Αθήνα 2007, 83-99.

2. John Boardman, *Ελληνική πλαστική. Αρχαϊκή περίοδος*, μτφρ. Ε. Σημαντώνη-Μπουρνιά, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1982, 205.

Ένα εύρημα, όταν έρχεται στο φως μέσα από μια απόλυτα αντιεπιστημονική διαδικασία, είναι, όπως συνηθίζουμε να λέμε, «ορφανό». Αυτό συνέβη στον Λέοντα και γι' αυτό δεν ξέρουμε τι ακριβώς ήταν. Ήταν ένα επιτύμβιο μνημείο στον τάφο επιφανούς πολίτη ή μήπως αναθηματικό άγαλμα σε κάποιο ιερό; Δεν θα μάθουμε ποτέ.

Η ιστορία του αγάλματος ξεκινά όταν τοποθετείται ως έκθεμα στο Κάστρο της Χώρας Κυθήρων, κάποια στιγμή στις αρχές του 19ου αι. Μέχρι εδώ τίποτα δεν είναι παράξενο, την ίδια πορεία πάνω κάτω έχουν ακολουθήσει και άλλα ευρήματα. Όμως ο Λέων είχε μια διαφορετική τύχη. Έζησε μια μεγάλη περιπέτεια στα δύσκολα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά και μετά. Χάθηκε, βρέθηκε μακριά από την πατρίδα, επέστρεψε, έφυγε ξανά... Σαράντα τέσσερα χρόνια μακριά από τα Κύθηρα, σαράντα τέσσερα χρόνια μέχρι να καταφέρει να στηθεί στα πόδια του μέσα στο μικρό μουσείο του νησιού, στις αρχές της δεκαετίας του '80. Έπειτα, ήρθε ο σεισμός του 2006, που είχε ως αποτέλεσμα το κλείσιμο του μουσείου. Για επτά ολόκληρα χρόνια ο Λέων έμεινε «φυλακισμένος» στο κλειστό μουσείο, μέχρι το 2013, που μεταφέρθηκε στο Κάστρο της Χώρας και τοποθετήθηκε στην Έκθεση Οικοσήμων. Παράλληλα, ξεκίνησαν οι εργασίες για την αποκατάσταση του κτηρίου του μουσείου και οι μελέτες για την επανέκθεση.

Ως μέλος της Ομάδας Εργασίας Κυθήρων ανέλαβα, την ίδια χρονιά, τον σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μουσείου. Έχοντας υπόψη τη μουσειολογική και μουσειογραφική μελέτη, επέλεξα, όπως ήταν φυσικό, να ασχοληθώ με τον Λέοντα, ο οποίος θα είχε μια περίοπτη θέση στο νέο μουσείο. Μελετώντας τη βιβλιογραφία και παίρνοντας πληροφορίες από συναδέλφους που είχαν ασχοληθεί με το άγαλμα, γρήγορα κατάλαβα ότι το συγκεκριμένο έκθεμα ήταν μια πολύ ιδιαίτερη περίπτωση και η ιστορία του είχε πολλά μυθιστορηματικά στοιχεία. Αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό ήταν που γέννησε την ιδέα να γίνει ο Λέων των Κυθήρων πρωταγωνιστής ενός εκτεταμένου διηγήματος για νεανικό κοινό.³

Και ενώ το βιβλίο βρισκόταν επί του πιεστηρίου, ήρθε η πρόταση από τη διευθύντρια του μουσείου, αρχαιολόγο κα Κυριακή Ψαράκη, για τη δημιουργία μιας ταινίας. Το εγχείρημα της διασκευής των κειμένων προκειμένου να χωρέσουν στα οκτώ λεπτά μιας ταινίας μικρού μήκους ανέλαβε ο σκηνοθέτης Γιώργος Διδυμιώτης. Παράλληλα, ο σχεδιαστής Γιάννης Νάκας, που είχε επιμεληθεί την εικονογράφηση του βιβλίου, ετοίμασε συμπληρωματικά σχέδια για την ταινία.

Έτσι, η ιστορία του εμβληματικού αγάλματος των Κυθήρων πέρασε από το χαρτί στην οθόνη και από τον Μάιο του 2016 ο Λέων αφηγείται την ιστορία του σε επισκέ-

3. Εύη Πίνη, *Είμαι ο Λέων των Κυθήρων και έχω μια ιστορία να σας πω*, Κέδρος, Αθήνα 2018.

πτες όλων των ηλικιών, μιλώντας ελληνικά και αγγλικά με τις αισθαντικές φωνές των ηθοποιών Χριστόδουλου Στυλιανού και Ίαν Ρόμπερτσον αντίστοιχα.

Γιατί «μιλάει» το άγαλμα;

Η επιλογή να γίνει ο Λέων μυθιστορηματικός ήρωας εξυπηρετεί πλήθος σκοπών, παιδαγωγικών - γνωστικών (για το κοινό) και επικοινωνιακών (για το μουσείο).

Το κοινό, νεανικό αλλά και ενήλικο, γνωρίζει με τρόπο πολύ ευχάριστο το έκθεμα τόσο μέσα από το βιβλίο, όσο και μέσα από την ταινία, και το προσεγγίζει συναισθηματικά.

Ο αφηγηματικός λόγος, και μάλιστα η αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο που επιλέχθηκε επί τούτου στην περίπτωση αυτή έχουν τη δυναμική να μεταφέρουν εύκολα τις πληροφορίες στον αναγνώστη/θεατή. Αυτό έχει ιδιαίτερη αξία για τους μικρούς επισκέπτες, για τους οποίους όλος αυτός ο όγκος των πληροφοριών θα ήταν εξαιρετικά βαρετός και κανείς δεν θα έμενε να τον ακούσει.

Προσεγγίζοντας το παρελθόν με όχημα τη μυθοπλασία

Με αφορμή το θέμα της ταινίας και του βιβλίου του Λέοντα, μερικές σκέψεις σχετικά με την παιδαγωγική αξιοποίηση της μυθοπλασίας για την προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος.

Μέσα στο μουσείο και τι είδε η Αλίκη εκεί⁴

Φανταστείτε τη μικρή ηρωίδα του Λιούς Κάρολ να περνά όχι μέσα στον καθρέφτη, αλλά μέσα σε έναν χώρο εξίσου γεμάτο με παράξενα και θαυμαστά πράγματα, μέσα σε ένα μουσείο! Η σκηνή τότε θα εξελισσόταν ως εξής:

Η Αλίκη στάθηκε κάπως αναποφάσιστη στο εκδοτήριο των εισιτηρίων.

«Πρέπει να πληρώσω εισιτήριο για να μπω μέσα;» ρώτησε ευγενικά τον φύλακα.

Εκείνος της χαμογέλασε και της απάντησε εξίσου ευγενικά.

«Μάλιστα, δεσποινίς. Κοστίζει δεκαπέντε απαντήσεις.»

«Δεκαπέντε απαντήσεις; Σε ποιες ερωτήσεις;»

«Σε όποιες θέλεις! Εσύ κάνεις τις ερωτήσεις! Μπαίνεις μέσα, κάνεις τις ερωτήσεις, παίρνεις τις απαντήσεις, μου τις δίνεις και φεύγεις! Αλλά δεν χρειάζεται να βιάζεσαι. Με την ησυχία σου...»

4. Εισαγωγικό κείμενο στο σεμινάριο «Ιστορίες με αφορμή την Ιστορία. Προτάσεις για μία δημιουργική αξιοποίηση του μουσείου», διοργάνωση Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Πειραιά, εισηγήτρια Ε. Πίνη, Πειραιάς, 2/11/2018.

«Α, δηλαδή δεν πληρώνω για να μπω, πληρώνω για να βγω», παρατήρησε η Αλίκη.

«Ακριβώς, νεαρή μου. Έτσι το έχουμε εμείς στο μουσείο. Το εισιτήριο είναι για να βγεις!»

«Και σε ποιον θα κάνω τις ερωτήσεις; Δεν βλέπω κανέναν μέσα!»

«Δεν βλέπεις; Τόσα αγάλματα έχει μέσα!»

«Μα... αυτά είναι πέτρες»

Ο φύλακας την κοίταξε συνοφρυωμένος

«Και τι θέλεις να πεις με αυτό; Ότι δεν μιλάνε οι πέτρες;»

Η Αλίκη ανοιγόκλεισε τα μάτια της. «Αλήθεια... μιλάνε;» ρώτησε διστακτικά.

Ο φύλακας κούνησε το κεφάλι του. «Σε βεβαιώνω πως μιλάνε. Αρκεί να τους κάνει κάποιος τις σωστές ερωτήσεις. Και τότε, όχι μόνο δίνουν τις απαντήσεις που χρειάζεται κάποιος για να βγει από το μουσείο, αλλά λένε και ένα σωρό ιστορίες.»

«Τι ιστορίες;... Σαν παραμύθι;»

«Ακριβώς! Ιστορίες για την ιστορία, σαν παραμύθι.»

«Ζωντανεύοντας τα αγάλματα», μια διαφορετική προσέγγιση του μουσείου

Μπορεί το μουσείο να γίνει ένας τόπος μαγικός; Μπορούν να μιλούν οι πέτρες και τα αγάλματα; Μπορούν να αφηγούνται ιστορίες; Ναι, μπορούν και υπάρχει σοβαρός λόγος για να το κάνουν.⁵

Η «Αλίκη»-επισκέπτης του μουσείου δυσκολεύεται να ερμηνεύσει και να κατανοήσει τα ίχνη του παρελθόντος που θα συναντήσει εκεί. Γ' αυτό βαριέται. Θέλει να βγει έξω, να παίξει, να τρέξει, να φωνάξει, να γελάσει. Αλλά μέσα στο μουσείο ακούει διαρκώς «μη!» Μήπως να δοκιμάζαμε μία διαφορετική προσέγγιση;⁶ Μήπως θα ήταν καλύτερα να δούμε τον άνθρωπο πίσω από το μουσειακό έκθεμα; Να φανταστούμε αυτόν που το δημιούργησε και αυτόν που το χρησιμοποίησε; Να νιώσουμε την κίνηση μέσα στην ακινησία, να ακούσουμε τον ήχο μέσα στη

5. Στέλλα Χρυσουλάκη, «Όταν οι λίθοι φθέγγονται... Σχεδιάζοντας εκπαιδευτικές δραστηριότητες για αρχαιολογικούς χώρους και μνημειακά σύνολα», στο Π. Βοασνίδης, Α. Τσιτούρη (επιμ.) *Μουσείο - Σχολείο, 6ο Περιφερειακό Σεμινάριο, Καβάλα 20-22 Σεπτεμβρίου 2002*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Υπουργείο Πολιτισμού, Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) – Ελληνικό Τμήμα, Δημοτικό Μουσείο Καβάλας, 38-39.

6. Marc Bloch, *Απολογία για την Ιστορία. Το επάγγελμα του ιστορικού*, μτφρ. Κ. Γαργανάκης, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 1994, 88.

σιωπή και να κατανοήσουμε τη συνέχεια και την αλληλουχία στον ίδιο τόπο; Και ας μην γνωρίζουμε πότε κατασκευάστηκε ο χάλκινος Απόλλωνας του Πειραιά. Αρκεί να μπορέσουμε να φανταστούμε το εργαστήριο του τεχνίτη και να τον «δούμε» να χυτεύει τον χαλκό με τον ιδρώτα να στάζει από το πρόσωπό του.

Αφήστε τη φαντασία να ανθίσει και είναι βέβαιο ότι κανείς δεν θα βαρεθεί μέσα στο μουσείο. Γιατί το μουσείο μπορεί να ωθήσει τους νεαρούς επισκέπτες να αισθανθούν και να φανταστούν. Να γράψουν ιστορίες και να τις αφηγηθούν, να τις δραματοποιήσουν και να τις κινηματογραφήσουν.

Από τη θεωρία στην πράξη

Παράδειγμα πρώτο: «Το μουσείο αφηγείται»

Η εκπαιδευτική δράση υλοποιήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Πόρου τον Οκτώβριο του 2018 και είχε διάρκεια έναν μήνα περίπου. Σε αυτή συμμετείχαν μαθητές και μαθήτριες της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου, με συντονίστρια τη γράφουσα και εκ μέρους του σχολείου τη μουσικό Άννα Παπαζαφειροπούλου.

Θέμα της εκπαιδευτικής δράσης ήταν τα επιτύμβια γλυπτά του μουσείου.

Στο πλαίσιο αυτό συζητήσαμε με τους μαθητές για τα ταφικά έθιμα της αρχαιότητας, είδαμε σχετικά εκθέματα στο μουσείο, κτερίσματα από τάφους, και επιλέξαμε να ασχοληθούμε με τέσσερις επιτύμβιες στήλες. Στόχος μας να φανταστούμε τους ανθρώπους που απεικονίστηκαν στα μνημεία.

Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίστηκαν σε ομάδες και η κάθε ομάδα επέλεξε να μελετήσει μία στήλη. Τα παιδιά μέσα από καταιγισμό ιδεών προσπάθησαν να δώσουν υπόσταση στους κατόχους του κάθε μνημείου και να χτίσουν την προσωπικότητά τους. Επιπλέον, τους χάρισαν ονόματα, καθώς οι τρεις στήλες ήταν ανώνυμες και μόνο η τέταρτη είχε επιγραφή με το όνομα του εικονιζόμενου προσώπου. Στη συνέχεια έγραψαν μια σύντομη (φανταστική ως επί το πλείστον) ιστορία για το κάθε πρόσωπο.

Στην τελευταία φάση υλοποίησης, η κάθε ιστορία έγινε μια μικρή ταινία, σε σκηνοθεσία των ίδιων των μαθητών/τριών. Οι λήψεις έγιναν με κινητό τηλέφωνο, μέσα στο μουσείο, στα στενά την πόλης, μέσα σε σπίτια και εργαστήρια.

Έπειτα ήρθε η σειρά του μοντάζ, το οποίο ανέλαβε ο φωτογράφος της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων Γιάννης Ασβεστάς. Το αποτέλεσμα ήταν μια εικοσάλεπτη ταινία, η οποία επενδύθηκε μουσικά με πρωτότυπη μουσική από την κα Παπαζαφειροπούλου. Η ταινία προβλήθηκε τον Απρίλιο του 2019 σε εκδήλωση που διοργάνωσε το Γυμνάσιο Πόρου.

Παράδειγμα δεύτερο: «Οι ιστορίες του μουσείου»

Η δράση υλοποιήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά και στη σχολική τάξη τον Φεβρουάριο του 2019. Πήραν μέρος μαθητές και μαθήτριες της Ε΄ τάξης του 3ου Δημοτικού Σχολείου Κορυδαλλού, με συντονιστές τη γράφουσα και τους δασκάλους Χρήστο Γκοντέβα και Μαριάννα Ευταξία.

Ας σημειωθεί ότι η δράση υλοποιήθηκε ως συνέχεια του προαναφερθέντος σεμιναρίου, το οποίο είχαν παρακολουθήσει οι δύο εκπαιδευτικοί. Επίσης, οι μαθητές είχαν δει στην τάξη την ταινία *Είμαι ο Λέων των Κυθήρων...* και είχαν πάρει ιδέες σχετικά με το πώς θα μπορούσε ένα έκθεμα να αφηγηθεί την ιστορία του.

Τα παιδιά χωρίστηκαν σε ομάδες και εργάστηκαν ομαδοσυνεργατικά με τη βοήθεια τεσσάρων αρχαιολόγων και των δασκάλων τους. Η κάθε ομάδα επέλεξε ένα έκθεμα ανάμεσα στα γλυπτά του μουσείου και δούλεψε πάνω σε αυτό. Έκαναν σχέδια, έγραψαν κείμενα και στο τέλος της ημέρας παρουσίασαν τις εργασίες τους σε ολομέλεια, μέσα σε μια αίθουσα του μουσείου. Κάποιες ομάδες παρουσίασαν το έκθεμά τους με δραματοποίηση και αυτοσχεδιασμούς, άλλες με αφήγηση.

Στη συνέχεια επεξεργάστηκαν τα κείμενά τους μέσα στη σχολική τάξη. Η κάθε ιστορία έγινε ένα μικρό χειροποίητο βιβλίο, ενώ μία από αυτές με τίτλο «Οι δίδυμοι Λέοντες» και ήρωες τον Λέοντα των Κυθήρων και τον Λέοντα του Μοσχάτου έγινε τρίλεπτη ταινία, με αφηγήτρια τη μαθήτρια-δημιουργό της. Η ταινία ανέβηκε στο κανάλι του κ. Γκοντέβα, όπου έχουν ανέβη και άλλες εργασίες μαθητών.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η μυθοπλασία με τη μορφή ιστορικού μυθιστορήματος/διηγήματος ή ταινίας μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ χρήσιμο παιδαγωγικό εργαλείο. Στο σχολείο ως αρωγός στη διδακτική της Ιστορίας⁷ και στο μουσείο ως μέσο και όχημα για να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε το παρελθόν.⁸

7. Ειρήνη Νάκου, *Τα παιδιά και η Ιστορία. Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2000· της ίδιας, *Μουσεία, ιστορίες και ιστορία*, Νήσος, Αθήνα 2009.

8. Μαρίζα Ντεκάστρο, «Ένας φανταστικός ήρωας σ' έναν πραγματικό κόσμο», *Διαβάζω*, τ. 501, (2009).